

Національні ідеали в інформаційному суспільстві: концептуальні засади

Висвітлюються способи відтворення національних ідеалів, пропаганда й сприймання яких відбуваються засобами слова, адже код інформації формує світосприймання, особливості мислення, емоції та ілюзії, що безпосередньо проектується й на пресу.

Ключові слова: національні ідеали, інформація, преса.

Соціальна поведінка преси цілком залежить від того, чи мають для неї знакову цінність національні ідеали. Одна з тенденцій спрямовується на те, щоб применшити їх роль у сучасному раціоналізованому інформаційному суспільстві. Чи є справді межі фактичної залежності сьогодення і майбутнього від формованих століттями національних ідеалів, чи визначають вони концептуальні засади людської діяльності та чи не гальмують модерні зміни суспільних відносин? На наш погляд, змішування цінностей і фактів створює недиференційованість пізнання та відображення пресою життя, позбавляючи її орієнтирів колективної мудрості народу, яка невіддільна мінливим обставинам. Розвиток суспільної думки, опертий на свідомо обрані ідеали, позбавляє невдячної потреби писати історію заново, ставить пізнання на конструктивні методи прогресивного традиціоналізму, наповнюючи змістом стиль політичного мислення. Правильно зрозуміла, наша історія містить у собі достатні ресурси цінностей, аби нове суспільство народжувалося не внаслідок оригінального творення, збудованого на запереченні попереднього, а було оновленням і розвитком українських ідеалів і цінностей: «Малоросійський народ завжди дуже жваво обстоював свої суспільні ідеали стосовно внутрішнього устрою своєї країни. Наскільки можемо судити з фактів минулого, починаючи із давнього віча й до козацької ради, а також в устрої Запорозької громади, і в міських магістратах, і в церковних братствах основні риси народного ідеалу, збереження яких він відстоював віками, полягали в наступному: рівноправність усіх перед законом, відсутність станових відмінностей, соборне керування земськими справами, воля релігійної совісті, право розвитку та вдосконалювання власних народних начал, застосування виборного начала в керуванні. Звісно, в минулому ідеали ці були нездійсненними, і нездійснення їх завдало народові нестерпних страждань та викликало з його боку жахливі жертви» [1, 149].

Доторкнутися до джерел свого народу означає методологічно правильно зрозуміти його й власні історичні корені, очистивши їх від нашарувань ко-

муністичної «історіографії», сприйняти уроки історії, щоби спрямовано боротися друкованим словом за волю та остаточне національне самоутвердження у своїй державі. Безперервність суспільної думки, в якій формуються переконання, має співвідносити ідеали сучасної України з ідеалами прогресивних попередників, «завершити» багатовікові процеси формування ідеалів свободи. Безперечно, формування інформаційного суспільства в незалежній Україні не може не базуватися на позитивному досвіді й традиціях минулих поколінь. Важливо реально зрозуміти ті процеси, які відбувалися в історії нашої країни, і штучно не підтягувати їх під сьогодення на угоду тим чи тим керманічам і політичним силам. Солідаризація суспільства, мобілізація національної свідомості навколо великих цілей, на наш погляд, змогла б поступово згасити внутрішні конфлікти суспільства (на жаль, преса нерідко ще штучно їх розпалює), які виростають здебільшого в царині меркантильних інтересів, а не високих ідеалів, що ними має жити цивілізоване суспільство. Завдання того чи того видання не тільки в тому і не стільки, щоби вчасно підготувати актуальні статтю, коментар чи репортаж, а й у тому, щоби у цій конкретній публікації між рядками проглядалися елементи розуміння та сучасної інтерпретації національних ідеалів (як власних), що в кожному з випадків дало б якісне забарвлення і концептуальну завершеність матеріалів, позбавивши їх ще такої поширеної в пресі безвідносно-сенсаційної чи проміжної буденності, одноразовості, тлумаченої як особливий раціоналізм сучасності. На жаль, наші газети, радіо- і телепрограми сьогодні шукають лише дріб'язкові скандали, сенсацію та інший бруд, що не має нічого спільного зі справжніми ідеалами. І це не лише пригнічує та бентежить більшу частину нашого суспільства, а й сприяє певній деградації національного інформаційного простору. Ідеали мали б запліднювати суспільну думку, а десакралізація поняття зробила б їх необхідними в культурних сферах суспільного життя, синонімізувавши цю необхідність із вільним функціонуванням світоглядних принципів, котрі відповідають векторності мінли-

вих соціально-політичних реалій: «А в чому може бути наша сила? Тільки в нашому народі, у згоді, в порозумінні, в злиттю з нашими внутрішніми силами. Коли вони будуть з нами, коли вони хотімуть самостійності Української Держави, і хотімуть її всією душею і всім тілом, тоді зовнішні сили повинні будуть серйозно подумати над тим, чи можна не задовольнити це хотіння. О, не через справедливість «чинників», а через ту невигоду та шкоду інтересам їхнього «святого національного егоїзму», які можуть бути від того гарячого, дієвого, самовідданого хотіння великого, сорокамільйонного народу, від його залізної волі битися за своє визволення до останньої краплі крові, до останнього зерна пшениці, до останнього кіла вугілля. Це серйозний аргумент» [2, 106].

Специфіка вияву національних ідеалів у сучасній українській пресі – в органічному розвитку принципів і методів сучасного історизму, раціональна теорія якого визнає залежність сучасності від минулих надбань. Водночас не може бути догматизму в наслідуванні минулих зразків, у примітивізації тлумачення й розуміння ідеалів. Адже кожний історичний час є індивідуальним суспільним станом і вимагає публіцистичної реакції саме на нього, з його можливостями життєдайності та реальної свободи. Хоча свобода як ідеал нації є традиційною і постійною. Це не вимагає від преси шукати в ньому адекватної оцінки сучасності, а тим більше еволюції самої ідеї, котра поступово реалізувалась в історії. Треба глибше вивчити і зрозуміти суть національної ідеї, що вела нас протягом віків до набуття незалежності і свободи. Історизм преси – особливий методологічний та ідеологічний підхід до суспільства і світоглядних пошуків, що не допускає визнання нормативності окремих явищ, подій, фактів поза їх історичним контекстом, особливо ж коли є спроби їх ідеалізації чи, навпаки, очорнення, применшення їх значливості на догоду меркантильним міркуванням чи посиленням. Важко творити публіцистику, не вірячи в ідеали народу й не намагаючись до них наблизитись у тлумаченні існуючого світу. Адже вони не встановлювалися довільно, не бралися з голів утопічних філософів, а обґрунтовані життям та устремліннями поколінь українців, які завжди прагнули вільно жити на власній землі. Під цим кутом зору можна зрозуміти тривогу та оцінки реалій у сьогоденній Україні І. Дзюби, який зокрема, тлумачачи перекося в розумінні фундаментальних понять свободи й демократії, писав: «У реальному житті для більшості людей свобода від злиднів і голоду важливіша за політичні свободи, а право на працю важливіше за будь-які інші права. Водночас і політичні свободи та свобода слова в масовій практиці нерідко втрачають свій творчо-конструктивний характер і набувають деструктивної спрямованості, оскільки не мають своїм

орієнтиром соціальні, культурні, етичні цінності, а зводяться до примітивної, асоціальної розперезаності й уседозволеності. У випадках соціально-патологічних (а їх дедалі більше) свобода обертається хаотичним бунтом раба, але не проти того, що робило його рабом, а проти тих культурних і моральних цінностей, яких не приймає його рабське нутро... За українських обставин це зокрема обертається зневаженням і паплюженням історичних традицій народу, його культурних здобутків, його видатних представників, стаючи, таким чином, частиною політичної боротьби проти державного майбуття української нації» [3, 102].

Не можна перебувати «в опозиції» до національних ідеалів, водночас декларуючи прагнення змінити життя народу на краще. Журналіст фіксує факти залежності, умови діяльності, закономірності суспільного розвитку, одне слово, сутності, *по-перше*, для того, щоби створити обриси національних ідеалів у свідомості читача, а *по-друге*, дати правдиву картину їх життєвого становища й концептуальні засади активного виходу до прогресу та відчуття історичної ініціативи. Преса має розглядати ідеал як цінність, як суспільний факт, що його потрібно враховувати, хоч би як ми його оцінювали і тлумачили. Позитивним є те, що проблематика національних цінностей привертає дедалі більшу увагу і науковців, і представників громадсько-політичних організацій, і працівників ЗМІ. Адже «національна ідея – це те, що об'єднує народ, гуртує та надихає його на подвижництво, це духовна концентрація національної самосвідомості, розуміння народом суті свого існування, свого призначення. Вона виходить із автохтонності нашої нації, є всеохоплюючою і для нас, українців, означає незалежність (самостійність), державність, соборність. Реалізація її постає як національний ідеал, що має інтегративний характер, спрямований на позитивний результат» [4, 42].

Популяризація ідеалів у національній пресі – не реклама та піар гасел у стилі попередніх часів. Абстрактність, щоби не сказати – розпливчастість, бачення українського суспільства лише збільшує, на наше переконання, питому вагу національних ідеалів, оскільки саме вони можуть скласти методологію сучасної ідеології. Питання питань її – як, використовуючи власний історичний досвід, зберігши самобутність і національну ідентичність, збудувати процвітаюче суспільство, уникнувши ідеалізації «царства капіталізму», нової буржуазії та суперечливих розшарувань в економіці, що відверто заважає сприймати державну модель як загальнонаціональну. Адже не можна нехтувати національною спільністю, котра вважається самостійною цінністю і вимагає від правлячих політиків беззастережного задоволення національних інтересів, передовсім у рівневі життя. Перебудова всього суспільства відповідно до потреб і цілей

нації може бути ефективно здійснена стійкими зусиллями всієї нації, яка керується власними ідеалами. Слід при цьому мати на увазі, що ідеали є загальними національними константами, а не якимись конкретними політичними, соціальними чи економічними рішеннями, які мають бути знайдені методом вивчення сучасності. При цьому не зайве пам'ятати про думку М. Бердяєва, котрий застерігав від надмірного та небезпечного захоплення «модернізаціями» життя: «Цивілізація є підміною цілей життя засобами життя, знаряддями життя. Цілі життя меркнуть, закриваються. Свідомість людей цивілізації спрямована винятково на засоби життя, на техніку життя. Цілі життя уявляються ілюзорними, засоби визнаються реальними. Техніка, організація, виробничий процес – реальні. Духовна культура нереальна. Культура стає лише засобом для техніки життя. Співвідношення між цілями та засобами життя переміщується і спотворюється» [5, 170].

Інтегруючись до європейського співтовариства країн, українці не повинні втрачати власні традиції, національний світогляд, ідеали, культурні надбання в їх сучасній проекції. Небезпечними є ті сучасні інтерпретатори, які з полемічним запалом реформаторів намагаються підмінити систематичний виклад позицій, урахувати всі важливі елементи явища. А це приховує небезпеку подвійних інтерпретаційних зловживань, абсолютизації окремих ідеологічних тез – або розширенням поняття національний ідеал, або його категоричним звуженням. Преса ж має зайняти свою позицію: заперечення, визнання чи звичайної констатації. Змінюються знання про дійсність, та не змінюється, на нашу думку, ідеологічна домінанта національних ідеалів. Отже, до кожного реального факту, події, явища підходимо з власною системою цінностей, з власними ідеалами, неодмінно шукаючи тотожності власних ідеалів з ідеалами попередників, які є символами героїчного минулого народу, нації, втілюють ті самі цінності, що мають бути близькими сучасному українству, і не тільки задля солідарності поколінь. Національна історія сама по собі не є постачальницею суспільно-політичних цінностей, їх ми в ній відкриваємо самі: «Усвідомлення альтернативи свідчить про наше категоріальне мислення вартостями... Нашарування інтерпретації свободи вибору призводить до різноплановості думок та їх виразу. Але на процес зважування чи порівняння вартостей завжди нашаровується ще й почуття обов'язку, відповідальності, включаються мотиваційні важелі, що може змінити наш вибір або істотно вплинути на нього» [6, 4].

В історії української суспільної думки проблеми ідеалу рідко формулюються «в чистому вигляді». Їх розгляд, як правило, пов'язаний із безліччю питань, які важко відокремити. З огляду на

динамічний розвиток суспільних змін ми повинні відмовитись від намагань розв'язати проблеми теорії та практики національних ідеалів остаточно. Не менш складними є проблеми трикутника «ідеал – людина – суспільство» та їх взаємної детермінованості. Лінії розмежувань і зв'язків багатократно перетинаються, хоча для нас найактуальніше звучить теза еволюції національних ідеалів як об'єктивного суспільного факту з поступовим розумінням і визнанням його якнайбільшою кількістю громадян України. Цінності, як конкретної змістової мотивації діяльності, як історичної спадковості; цінності як важливої ідеологемі, придатної (а часто й необхідної) для активних спонукальних дій з інтерпретаційними розмірковуваннями (для знаходження векторності руху – суспільного й особистого). Хоча ці явища – неоднорідні й не піддаються зведенню до будь-якої простої формули. Вони мають стосунок до багатьох сфер людської свідомості, чималою мірою і до психологічної чи навіть нерозгаданої генетичної: «Кантівське положення, що час і простір суть необхідні форми нашого мислення, – писав З. Фрейд, – у даний час може під впливом відомих психоаналітичних даних бути піддане дискусії. Ми встановили, що підсвідомі душевні процеси самі собою перебувають «поза часом». Це передовсім означає те, що вони не впорядковані в часі, що час нічого в них не змінює, що уявлення про час не можна застосувати до них» [7, 397].

Отже, слід чітко усвідомити, що сучасні ідеї, суспільні інститути мають виробити зрозуміле уявлення і ставлення до національних ідеалів у їх функціональному, об'єктному та суб'єктному розумінні, яке містить у собі ставлення сучасного покоління до минулого держави, його готовність успадкувати вироблені попередниками суспільно-політичні ідеали з відповідним ступенем віри в них, належної оцінки їх та способів поведінки під їх впливом (як суспільного спадку). Це забезпечує міцність держави як змінного цілого, надійність її комунікаційних зв'язків. Комунікація поколінь у цьому сенсі вимагає вірності національним ідеалам. Малопереконливий вигляд у науковому сенсі мають концептуальні положення, котрі стверджують конфлікт між цивілізацією, глобальною інформатизацією суспільства, світовим інформаційним простором і зв'язками з національними традиціями, ідеалами. Адже жодні соціологічні викладки (які нібито дають об'єктивний зріз суспільної свідомості, напрямів соціалізації), жодна репортажна фіксація актуальної поведінки індивідів, жодне полемічне поширення «плюралістичних» думок через засоби масової інформації не замінять формування повноцінної особистості, свідомої своїх життєвих цілей, за відсутності в неї ідеалів як світоглядної домінанти. Не випадково, на нашу думку, сучасні українські дослідники преси деда-

лі чіткіше акцентують увагу саме на переосмисленні функцій і самого визначення публіцистики як чинника сучасної культури, котрий органічно вбирає в себе систему ідей, витворених у різні періоди національної історії: «Виникла потреба переосмислити суть, роль, призначення, принципи та методологію публіцистики. На нашу думку, публіцистика – це словесна сфера моделювання свідомості, вияв незгасної активності, динамізму людського духу, політичне й морально-філософське освоєння історії та актуальної суспільної практики, всеохопний засіб формування особистості, площина вияву інтересів і вартостей людей, соціальних груп і націй, втілення їх культурної ідентичності» [8, 8].

Велика дослідницька проблематика пов'язана з умовами передачі ідеалів, їх домінантності в атмосфері внутрішнього розширення суспільства. Тому важко говорити про домінування одних і тих самих ідеалів у всього суспільства, адже окремі люди можуть бути пов'язані з груповими інтересами й поділяти їх погляди на дійсність чи ж сприймати національні ідеали з різною мірою глибини. Не кажучи вже про різні національності, які населяють Україну та мають власні культурно-політичні надбання, традиції. І тут, до речі, спекуляції щодо мовних традицій вкрай шкідливі та небезпечні. Та й кожна людина має власні уявлення про цінності, ідеали, що ґрунтуються на її уявленні про історію, минуле нації. Кожен знає та виділяє з її історії факти, події, явища, а не лише концептуальні засади. Не кажучи вже про різну якісну означеність світоглядних принципів еліти

народу й самого народу. Отже, при загальній методологічній однозначності ідеали в буденному житті можна вважати різноаспектно соціально розшарованими. У будь-якому випадку способи передавання ідеалів, їх пропаганда й сприймання відбувається засобами слова, роль якого в ідеології важко переоцінити, адже саме воно (як код інформації) формує світосприймання, способи мислення, емоції та ілюзії, котрі безпосередньо проєктуються й на пресу.

1. Антонович В. Б. Моя сповідь: вибрані історичні та публіцистичні твори / В. Б. Антонович ; упоряд. О. Тодійчук, В. Ульяновський; вступ. ст., коментарі В. Ульяновського. – К. : Либідь, 1995. – 816 с.

2. Винниченко В. К. Заповіт борцям за визволення / Володимир Винниченко. – К. : Криниця, 1991. – 128 с.

3. Дзюба І. М. Спрага / І. Дзюба. – К. : Укр. світ, 2001. – 200 с.

4. Щербак О. А. Полеміка довкола української національної ідеї триває // Національна ідея та національна своєрідність у засобах масової інформації: асиміляція чи інтеграція в багатонаціональні суспільства Центрально-Східної Європи : матеріали «круглого столу», Київ, 20–22 груд. 1996 р. – К., 1997. – С. 43–45.

5. Бердяев Н. Смысл истории / Н. Бердяев. – М. : Мысль, 1990. – 350 с.

6. Хоменко Т. Свобода вибору, свобода слова, свобода вибору слова // Вісник Львів. ун-ту. – Сер.: Журналістика. – Львів, 2001. – Вип. 21. – С. 4–6.

7. Фрейд З. Психология бессознательного / З. Фрейд. – М. : Просвещение, 1990. – 400 с.

8. Лось Й. Д. Правда слова // Публіцистика: тенденції розвитку світу : зб. наук. ст. – Львів, 1999. – С. 6–9.

Подано до редакції 25. 11. 2012 р.

Parymsky Igor.

National ideals in information society: conceptual bases.

The article presents the ways of replication of national ideals, propagation and perceptions of which are ensued due to the means of words, as the information code forms world perception, special features of thinking, emotions and illusions which are also projected indirectly on the press.

Keywords: national ideals, information, the press.

Паримский И. С.

Национальные идеалы в информационном обществе: концептуальные основы.

Освещаются способы воспроизведения национальных идеалов, пропаганда и восприятие которых происходят посредством слова, ведь код информации формирует мировосприятие, особенности мышления, эмоции и иллюзии, непосредственно проектирующиеся и на прессу.

Ключевые слова: национальные идеалы, информация, пресса.

